

ՀՆՁՁԱԿ

ԱՅԵՐԻԱԿԱՆ ԴՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐԱԾ ԵՎ ԶԱՐԴԱՐՈՒՄԻ ԿԱՐԵԼՈՒ

Այս օրը մեզ տարիներից ի վեր «Հնչակը» յայտնի դեր կատարած լինելով յեղափոխական մտքի մշակման ու արծարծման մեջ, որպէս եւ յեղափոխական գործունէութեան ու շարժումների նախաձեռնողը լինելով, ունենալով իր շուրջը մէկ ընդարձակ կազմակերպութիւն, — ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ իր այդպիսի կըրկնակի՝ գաղափարական ու մարտական՝ կարեւոր դերքի շնորհով՝ նա, «Հնչակը», չէր կարող խուսափել ոչ միայն իր արտաքին, այլ եւ ներքին թշնամիների յարձակումներից։ Այդ յարձակումներին հարկ համարած ժամանակը մենք պատասխանել ենք, միակ հոգս ունենալով զգուշացնել հասարակութեանը մեր հակառակորդների շարժումներին և պաշտպանել հայ ժողովրդային դատը նրանց տված վնասներից. իսկ ստէպ արհամարհական լուրերն ենք պահել, որովհետեւ տխմարների հետ չէ կարելի խօսել, այլ պէտք է ետեւով շրջվել դէպի նրանց։

Այդ զանազան յարձակումներն արդէն իրանք իրանց, ժամանակի ընթացքում, ջարդվել, ոչնչացել են իրերի ու փաստերի երկավէ տրամաբանութեամբ, մի տրամաբանութիւն, որ այդպիսով միւս կողմից, ցոյց է տվել մեզ վրայ յարձակվող հակառակորդների ամբողջ տգեղ ու ստորացած կերպարանը։ Զերմ հաւատով դէպի մեր գործունէութիւնը, վստահ մեզ նպաստ ճառող անկաշառ իրական փաստերի վրայ, մենք միշտ անզգայ ենք եղել դէպի այն անընդհատ զրպարտութիւնները, ստաբանութիւնները, մեր գաղափարի խեղաթիւրումները, հայհոյանքները, մինչեւ իսկ հրապարակական մատնութիւնները, որոնք ամեն էլ միակ արժանի ղէնքն են մեր հակառակորդների ձեռքին՝ ուղղված մեր դէմ։

Ի՞նչ էնչ. երբ գործ կայ, երբ գործում ես, երբ գտնվում ես արեան դաշտում, երբ շարժարկում ես բանտերում ու քրտորավայրերում, երբ թափում ես բո արիւնն ու մեռնում նահատակի մահով, երբ քարձրանում ես կախաղան, — երբ այդ սուրբ ու արիւնահեղ մարտում ես գտնվում, ժամանակը չես համարում, յանցանք ես նկատում անգամ խօսել ու գրել. բաղդախնդիր, անգործ, նախանձաբորբոք, ամեն տեսակ վատութեան համար մատառնող հակառակորդների դէմ, թողնելով նրանց շարունակել իրանց կեղտոտ աշխատութիւնը։

Ի՞նչ այդ աշխատութիւնը շատ անգամ ոչ միայն պարզապէս կեղտոտ է, այլ մի յաւակնոտ ոճով ու աժան գնած հայրենասիրական գիմակի տակ, ձգտում է հայերի մէջ ատելութիւն սերմանել դէպի մեզ. եւ այդ ընթացքն ունեցողն այն անձերն են, որոնք չեն դադարում կրկնել միշտ համեմատութիւն, միութիւն, համագործակցութիւն և ուրիշ այդպիսի խօսքեր։ Նրանք, որոնք հասարակական փորձառութիւն ու հասկացողութիւն ունեն, լաւ գիտեն, որ այդ խօսքերը գործածվում են առանց ներքին համոզման ու խղճի, այլ աւելի թանձր քող սփռելու համար նոյն իրանց, վերոյիշած անձերի, ներքին տգեղ, ստոր յատկութիւնների ու զղուելի գիտութեան վերայ։ Իսկ ժողովուրդը, հասարակութեան մեծամասնութիւնը, կարողանում է նա զանազանել իր բարեկամներին իր թշնամիներից։

Եւ ժողովրդի, հասարակութեան մեծամասնութեան այդ անհասկացողութիւնը շատ աւելի մեծ է դառնում, նրա միտքը բողբոջին շփոթվում, երբ մեր հակառակորդներն այնպիսի ձեւ են տալիս իրանց ասածներին, որ իբր քննադատում լինեն մեր գաղափարները, որ իբր անհամակարծիք լինեն մեզ, որ իբր մեր սկզբունքները կործանիչ են, ճգնելով դրանց նախապէս խեղաթիւրել գլխովին։ Քննադատել անհամակարծիք լինել... Ի՞նչ հասկացած են արդեօր նոյն իրանք, մեր հակառակորդները, այն սկզբունքներն ու գաղափարները, որ մենք քարոզում ենք, որպէսզի նրանց կարողանան քննադատել, մեզ անհամակարծիք լինել։ Աչքակապութիւն... Եւ ամեն ժամանակներում, միշտ, ամեն ազգի մէջ հասարակական ասպարէզում եղել են այդպիսի յարձակումներ գործող, աչքակապութեամբ պարապվող կեղտոտ աշխատութեան տէր անձեր, որոնք շարունակ կատարել են մերթ հաջող շան, մերթ խորամանկ աղուէսի դեր կենդանի գործիչների նկատմամբ և եղել բուրբ՝ միշտ կարօտ աւերակների, բորեանների՝ նահատակների գերեզմանները փորող և նրանց մարմնի սուրբ մնացորդները պատառոտող ու լափող։

Եւ ի՞նչ նրանք, որոնք ամենից շատ են պոռում ազգասիրութեան, հայրենասիրութեան մասին եւ մեզ ներկայացնում մեր ազգի ու հայրենիքի ուրացող, — դրանք իրանք երբեք գործով ու արիւնով ցոյց չը տվին իրանց գովված հայրենասիրութիւնը, մինչդեռ մենք ենք, հայրենիքի թշնամիներս, որ ունենք այնքան ա-

ըիւնաշաղախ գործունէութիւն, մենք ենք ազգի համար մեր կեանքն արհամարհող մենք ենք, որ այնքան զօհեր, այնքան նահատակներ ենք տվել և տալիս միշտ նոյն այդ հայրենիքի ազատութեան համար: Եւ դրանից յետոյ էլ՝ դեռ մենք ենք, որ այդ պոռոտախօսներ, այդ բուերի ու բորեանների կողմից կոչվում ենք հայրենիքի դաւաճաններ: Ա՛հ, թշուառականներ...

Օգուանքով արհամարհելով մեր հակառակորդների ամեն մանր ու մեծ զրպարտութիւնները, ստալոգ ու ջեզուիտ ընթացքը մեր վերաբերութեամբ, այսօր մենք ուզում ենք ստեղծել նրանց ճարպիկ կերպով հիւսված խօսքերից պղտորված մտքերը լուսաբանել մի կէտում:

Իրանց տգիտութեամբ կարծելով մեզ ստորացնել, բայց միևնոյն ժամանակ քաջ կերպով շահագործելով ժողովրդի անգիտութիւնը, մեր հակառակորդները ներկայացնում են մեզ իբրև ո՛չ թէ հայրենիքի, այլ լոկ ընդհանուր մարդկութեան համար մտածողներ: Գրանով անգէտներին նրանք կողմնակի կերպով ուզում են ասել, թէ, ուրեմն, յէնչսկին ու շնչակեանները չեն ծառայում հայ ազգին եւ թէ իրանք, մեր հակառակորդները, հայ ազգի փրկիչներն են:

Պարզենք: Մեր փիլիսոփայական ու հասարակական աշխարհայեացքը, սկզբունքներն իրանց ընդարձակ ծաւալով ամփոփում են ամբողջ մարդկութեան բարօրութեան գաղափարի: Քաղաքակիրթ ազգերի ներկայ կենսական պայմաններից առաջացած՝ այդ գաղափարն այսօր արդէն գտնվում է իր իրագործման ուղիի վրայ: Երկաթուղին, հեռագիրը, շոգենաւը, հեռախօսը և հաղորդակցութեան ու փոխադրութեան այլ միջոցները մի երկրի միւսից բազմատեսակ անդինների անընդհատ փոխանակութեան աւելի ու աւելի մեծ փոփոխակի պահանջը, շահերի, հասարակական ու տնտեսական յարաբերութիւնների միախառնվելն իրար հետ և դրանց ահադին ցանցը, որ տարածվում է միաժամանակ բոլոր երկրների վրայ և կապում դրանց միմեանց հետ, զարգացման շաւղի վրայ գտնվող ազգերի քաղաքակրթութեան միանմանութիւնը, քաղաքական-հասարակական կացութեան առաւել կամ պակաս նոյնանմանութիւնը, տնտեսական-հասարակական կերպերի զարգացման բնական օրէնքները, այդ քաղաքակրթութեան տարածվիլը նոյն իսկ մինչև կիսավայրենի ու վայրենի ժողովրդների վրայ, ապա արդիւնաբերութեան զարգացած մեքենական որոշ կերպերի աւելի ու աւելի ընդհանրանալը և իր օրէնքների աւելի ու աւելի հաստատուիլը բոլոր երկրներում, մէկ ընդհանրացում ու հաստատում, որ միայն ժամանակի խընդիր է, որպէսզի տեղի ունենայ ամեն երկրներում, և այդ ամենն աւելի ու աւելի ընդունելով հաւաքական, համայնական կերպարանը, — այդ բոլորն ահա բերում են այն եղանակացութեան, որ մարդկութեան ներկայ զարգացման

աստիճանը նրան տանում է դէպի այնպիսի մէկ ապագայ, երբ ուզեք չեն ունենալ սահմաններ և մարդկային համախմբումները միացած կը լինեն իրար հետ մէկ ընդհանուր համերաշխ գաշնակցութեան մէջ, ուր մէկի կամքը կը լինի ամենքի կամքը և ամենքինը՝ մէկի, ուր մարդկութիւնն այլ ևս կունենայ մէկ ընդհանուր հագս — ընդհանուրի և իւրաքանչիւրի հաւասար բարեկեցութիւն ու զարգացում:

Երկայի կեանքն է, իրերի ընթացքն է, որ ամբողջ մարդկութեան համար պատրաստում է այդ փոխաւոր ապագան, և նրանք, որ այդ հասկացել են և իրանց բաժին աշխատանքը գործադրում են այդ ապագային հասնելու համար, նրանք դրանով կատարում են մարդկային ամենամեծ ու ամենասուրբ պարտականութիւնը: Բայց պէտք է արդեօք դրանից եզրակացնել, որ նրանք այսօր չեն ճանաչում ազգութիւն, չեն ճանաչում հայրենիք, ինչպէս ուզում են հաւատացնել միամիտներին մեր հակառակորդները:

Այլ և մենք այն համոզումն ունենք, որ ո՛չ միայն աղուէսներն ու դիմակաւորները, այլ և նրանք, որոնք անկեղծ կերպով համակված են թիւ ազգասիրութեամբ ու հայրենասիրութեամբ և մարդկութեան մէջ իրանց ազգից ու իրանց հայրենիքից զատ ոչինչ չեն ուզում ճանաչել, մենք համոզված ենք, որ քաղաքակրթութեան մէջ այսօր ազգութեան ու հայրենիքի ունեցած դերի մասին նրանք չունեն այն բարձր գաղափարն ու հասկացողութիւնը, որ ունենք մենք, ազգութեան ու հայրենիքի երեւակայական թշնամիներս:

Ի՞նչ են ասում նրանք, որ մի յետամնաց ժողովրդի աշխարհայեացքից վեր դեռ չեն բարձրացել և ի՞նչ են ասում շողորդաբար նրանց ետեւից մեր հակառակորդները, շոյելով վատ բնազդումները և ոյժ տալով նախապաշարումներին:

Նրանք ասում են. — մեր թշնամին է օտար կառավարութիւնը, բայց ցանկենք ատելութեան սերմեր դէպի օտար ազգերը. մեր նպատակն է թօթափել մեզ ճշող լուծը, բայց քաղցր համարներ ամեն ճշող լուծ, որ կը լինի հայի ձեռքից. մեր ազգը հետեւողն ու աշակերտն է քաղաքակիրթ ազգերի, բայց չը ճանաչենք դրանց մէջ ծագած գիտական միտքը, չընդունենք դրանց քաղաքակրթութեան պտուղները, չը հետեւենք դրանց օրինակին. մենք ունենք լուսաւորութեան մէկ աղբիւր — Եւրոպան և պէտք է գնանք նրա գծած զարգացման շաւղով, բայց մեր նկատմամբ արհամարհենք նրա լուսաւոր մտքերը, որ մեզ կը գնեն այդ շաւղի վրայ և որ, հէնց իրերի ընթացքի շնորհով, բացում են մարդկութեան առջեւ ազատ զարգացման ուղին և տանում նրան դէպի ընդհանուր քաղաւորութիւն, բարեկեցութիւն ու ազատութիւն:

Եւ ահա այդ անհեթեթ, այդ անճոռնի ու հրեշա-
ւոր, ազգասիրական, հայրենասիրական կոչված, հակա-
սական հակադրութիւններով, որոնք ասվում ու գրվում
են առաւել կամ պակաս տգէտ հասկացողութեամբ նոյն
այդ նիւթերի մասին, այդպիսի տրամաբանութեամբ, ա-
սում ենք, ուզում են իրանց ցոյց տալ ճշմարիտ ազգա-
սէր ու հայրենասէր: Եւ այդ քարոզներով ազգն ազատ-
ված կը լինի, լուսաւորութեան ուղիի վրայ անցած: Ի՞նչ
այլանդակութիւն:

Մենք, արդարեւ, մտածում ենք բոլորովին ուրիշ
կերպ: Յափշտակված ու հիացած՝ մեր աչքերը յառած
ենք ապագայի կողմը, բոլոր ժողովրդներից մի հարազատ
դերձաստան կազմած ապագայ մարդկութեան վրայ, նրա
ընդհանուր համերաշխութեան, ընդհանուր սիրոյ տեսա-
րանի վրայ: Բայց մենք ապրում ենք ներկայի անար-
դարութիւնների մէջ, մէկ արիւնալի մարտում ընդդէմ
կեանքի թշուառութիւնների ու ծանր պայմանների: Եւ
այդ մարտում մենք անում ենք մեր պարտականութիւնը,
մեր ամբողջ պարտականութիւնը, միշտ ձգտելով դէպի մեր
իդէալը, ոգեւորվելով ու ներշնչվելով նրանով: Եւ ամեն
մի քայլը, որ անում ենք դէպի այդ իդէալը, ոչ ոքին
այնքան ծանր չէ, որքան մեզ, շնչակեանքներս, նոյնքան
ծանր, որքան իւրաքանչիւր քայլն անելիս զոհեր ենք տա-
լիս բռնակալութեան, զոհեր հայ ժողովրդի ու հայրե-
նիքի ազատութեան համար, զոհեր, որոնց անունը կամ
սխալաբանութեամբ, սակայն, ամեն օր զրպարտում և ոտնակոխ
են անում մեր ազգասէր, մեր հայրենասէր կոչված ան-
գործ, դատարկագործ հակառակորդները:

Մենք, արդարեւ, մտածում ենք բոլորովին ուրիշ
կերպ: Ազգութիւնը նոյնը չէ, ինչ որ ամբողջ մարդկու-
թիւն, հայրենիքը նոյնը չէ, ինչ որ ամբողջ աշխարհ:
Յայտնի ազգի անդամներն իրանց կապերով, իրանց սո-
վորութիւններով, իրանց համակրութիւններով կապված
են իրանց ազգի հետ, իրանց հայրենիքի հետ: Աւելի
ևս: Իրանց լեզուն, իրանց ներքին ու հասարակական կեան-
քը, իրանց ընդհանուր ճակատագիրը նրանց գնում է,
իբրեւ նրանց բնական ասպարէզում, իրանց ազգութեան
մէջ, իւրանց հայրենիքում, որոնց պատկանում են, որոնց
հասկանում են, որոնց վրայ մտածում են: Դրանք են այն
բնական դրդապատճառները, որ ստիպում են մարդուն
գործել իջ ազգի ու հայրենիքի համար: Բայց դրանցից
զատ, մենք գիտենք նաեւ, որ այս դարուս հանրամարդ-
կային կենսական ու հասարակական պայմաններում մարդ-
կութեանը քաղաքակրթութեան զարգացման համար ազ-
գութիւնն ու հայրենիքն անհրաժեշտ են եղել: Ազ-
գերի մէջ գոյութիւն ունեցող հակառակութիւնները ստի-
պեցին նրանց իւրաքանչիւրին աւելի լաւ կերպով զինվել
այն բոլոր տնտեսական-հասարակական ու քաղաքական
զենքերով, որ իրան առաւելութիւն է տալիս միւս ազգե-

րի վրայ: Հէնց այդ հակառակութիւնները, որ առաջացել
են տնտեսական յարաբերութիւնների շնորհով, ստիպեցին
ազգերին աւելի մեծ ծաւալով զարգացնել իրանց առեւ-
տուրը, արդիւնաբերութիւնը, գիտութիւնը, արուեստները,
լեզուները, հասարակական-քաղաքական գործունէութիւնը
և այլն: Ի՞նչ զարգացման այդ աստիճանի վրայ ազգութիւնն,
իբրեւ այդպիսի, կատարում է օգտակար ու անհրաժեշտ
գեր:

Այսօր զարգացման այդ աստիճանն անցնելու վրայ
են քաղաքակիրթ ազգերից ոմանք, ոմանք դեռ աւելի
յետ են, ոմանք էլ նոր են ոտք կոխում նրա վրայ:
Եւ քաղաքակիրթ կեանքի պայմանները, տնտեսական հասա-
րակական յարաբերութիւնների ու կերպերի շարունակա-
կան զարգացումը, գիտութիւնների ու արուեստների
աւելի ու աւելի կատարելագործվելը և այլն արդէն խոր-
տակել են զանազան երկրները միմեանցից բաժանող
սահմանները, որոնք այսօր պահպանվում են միայն բռ-
նի կերպով, խախտել են ազգերի առանձնականութիւնը
և կապել նրանց իրար հետ մէկ ընդհանուր ճակատագր-
ով: ազգերի ժողովրդային աշխատաւոր ընդհանրութիւն-
ները, մարդկութեան այդ ահագին մեծամասնութիւնն,
այլ ևս ընդ միշտ կապված են միմեանց հետ պատմական
ընդհանուր շահերով ու ձգտումներով, առանց խտրու-
թեան ազգութեան ու կրօնի, — և այդ բոլորն այլ ևս ա-
ւելորդ դարձնելով ազգերի հակառակութիւնները, որ այ-
ժմ առաջադիմութեան արգելք են հանդիսանում, նրանց
ազգերին, միացնում է իրար հետ և ազգութիւնն, իբ-
րեւ այդպիսի, արդէն աւարտելու վրայ է իր պատմական
գերը, ձգտում ունենալով հասնել այն իդէալին, որի
մասին խօսեցինք սոյն յօդուածի սկիզբներում:

Հայ ազգը, նոր ոտք կոխելով զարգացման այն վե-
րոյիշած աստիճանի վրայ, նրա վրայ ընկած է կրկնակի
դեր: մի կողմից՝ զարգանալ ազգայնապէս, որ նրան օգ-
տակար ու անհրաժեշտ է, և միւս կողմից, կապված լինե-
լով եւրոպական ազգերի հետ, ներկայ պատմա կան բոլոր-
ում նա չէ կարող ունենալ այդ զարգացումը, եթէ չը
ղեկավարվէ իր առաջադիմութեան մէջ այն լուսաւոր դա-
ղափառներով, որոնք քաղաքակիրթ ազգերի դիմաց բա-
ցել են նոր ապագայ, որի մասին խօսում էինք վերեւ:

Այդպիսով հայ ազգի զարգացումն, առաջադիմու-
թիւնը, կատարեալ ազատութիւնը, կախում ունի սոհա-
սարակ, ներկայ պատմական բոլորէի, պայմանների շնորհով,
քաղաքակիրթ ազգերի պատմական վիճակից, կապված է
դրանց ճակատագրի հետ և կարող է ստանալ իր կա-
տարեալ իրագործումը միայն այն ժամանակ, ելք կիրա-
գործվեն քաղաքակիրթ ազգերի ներկայի պատմական
ձգտումները:

Հայ ազգը գտնվելով այդպիսի պատմական հան-
գամանքներում, ուրեմն, ոչ միայն մեր վերոյիշած դրդա-

պատճառներն են մեզ մեր հայրենիքի ու ազգի համար աշխատել տալիս սյուսոր, այլ նաև մեկ աւելի բարձր միտք: Այդ միտքն է հարազատ ազգին բարձրացնել մինչև քաղաքակիրթ ազգերի զարգացման ներկայ աստիճանին, միջոց տալով նրան ունենալ տնտեսական-հասարակական ու քաղաքական լայն գործունեութիւն, զարգացնել իր կեանքը, զարգացնել իր լեզուն, որ հայ ընդհանրութեանը յօստաւորութեան գլխաւոր զէնքն է իբրև ընդհանուր գործածական լեզու, և այլն, և այդպիսով տալ մեր ազգի ձեռքին այն բոլոր միջոցները, որ մեկ օր կը հասցնեն նրան ընդհանուր մարդկութեան իդէալին: Գրանումն է պատմական իմաստն ու անհրաժեշտութիւնը հայ ազգի վերածնութեան և հայ յեղափոխական գաղափարի:

Ահա թէ ինչպէս ենք մենք հասկանում ազգասիրութիւն, հայրենասիրութիւն, ինչպէս ենք հասկանում ծառայել ազգին, հայրենիքին:

Մի թուիլով չէ, որ կը հասնէ այդ վսեմ իդէալին հայ ազգը. նրա գիտակցական ու պարտաճանաչ զաւակների ծանր ու երկար աշխատութեամբ է միայն, որ կը հարթվէ հայութեան կենսական ասպարէզն՝ ընդունելու համար քաղաքակիրթութեան բարիքները և որքան կարելի է կրճատելու ու պակաս ցաւերով անցնելու այն դժուար պատմական ուղին, որ նրան կը հասցնէ ի վերջոյ մարդկութեան ընդհանուր իդէալին:

Աշխատենք, ուրեմն, դրա համար. իրերի ընթացքն արդէն մեզ օգնական՝ հայութեանը կը տանեն դէպի հանրակենցութեան բարձր իդէալը: Իսկ ամեն տեսակ աղուէսներն ու բորբանքները թող անեն իրանց զղուելի գործը: Հեռու չէ այն ժամանակը, երբ պատմութիւնը կը տայ նրանց իր զօրաւոր արացին:

Թ. Գ. Թ. Ա. Կ. Յ. Ո. Ի. Թ. Ի. Ի. Ն. Ն. Ե. Բ.

ՆԱՄԱՐՆԵՐ ԹԻՒՐԻՔԵՆԻՑ

Կ. Պօլիս, 7 յուլիս 1894.

Կ. Պօլսի երկրաշարժի միջոցին Մաքսուտ Սիմօն Պէյի ապարանքը փնստուած ըլլալով՝ սուլթանը բարեհաճած է իր անձնական գանձէն հաղար օսմ. ոսկի նուիրել անոր, որպէսզի խեղճ, աղքատ Մաքսուտը նորոգէ իր տունը...

Միեւնոյն սուլթանը իր հայրական (!) հոգածութեամբ միմիայն հազար հինգ հարիւր ոսկի նուիրած է երկրաշարժէն փնստուած Կ. Պօլսոյ բոլոր աղքատներուն...

Սամաթիոյ թաղը, որ 1,000-է աւելի տուններ կը պարունակէ, մեծ մասամբ աղքատ հայեր, երկրաշարժի միջոցին ծանր կերպով փնստուած ըլլալով կայսերական գլխութեան (!) արժանացած է: Թաղապետութիւնըն այս 1000 տուննոր խեղճերուն բաշխել ուզած է...

Երեսուն օր ահա հաց: Թաղական խորհրդի անդամք մերժած են ընդունիլ այդ նուէրը, յայտարարելով թէ իրենք կարող են իրենց բազկէն անոր տասնապատիկը հոգալ...

Երկրաշարժը գեղեցիկ առիթ մը եղաւ թուրք պաշտօնեաներու բազկը պարարտացնելու. զի ինչ որ կըստանան յանուն աղքատին՝ հազիւ մէկ տասներորդը կը գործածեն բուն նպատակին. ընդհանուր աղէտի միջոցին իսկ այնչափ անխիղճ են անոնք:

Կեդրոնական բանտը փնստուած ըլլալով՝ 6-700 բանտարկեալք բանտի շրջաբակի մէջ բացօթեայ կը գիշերեն եւ անոնցմէ շատերը հիւանդացած են: Բանտարկեալք խնդրած էին, որ ապահով եւ առողջական պայմաններով եղած տեղ մը փոխադրուին: Կառավարութիւնն իրենց այդ խնդիրը մերժած լինելով՝ կը լսենք թէ դեսպանական միջնորդութեան պիտի դիմեն:

ԿԱՑԻՆ.

— 0 —

Կ. Պօլիս, 18 յուլիս 94.

Կառավարութիւնը երկրորդ անգամ ըլլալով հըրաւէր զրկեց քաղ. եւ կրօն. ժողովի անդամներուն՝ որպէսզի խառն ժողով գումարելով պատրիարքի տեղապահ ընտրութեան ձեռնարկին: Ժողովոյ անդամք երկրաշարժի աղէտը պատուակ բռնելով՝ չէին պատասխանած եղած հրաւերներուն. բայց վերջապէս անցեալ շաբթու խառն ժողովի 28 անդամներէն 10 անդամը միայն ներկայացան ի պատրիարքարան: Նկատելի է, որ քաղ. ժողովի ատենապետ Մաքսուտ Սիմօն Պէյ եւ կրօն. ժողովի ատենապետ Գրիգորիս եպիսկ. Յովհաննէսեան բացակայ էին:

Ներկայը յայտարարեցին թէ ըստ Սահմանադրութեան իրենց պաշտօնավարութեան շրջանը շատոնց լրացած ըլլալով՝ չը պիտի կրնան ընտրութեան ձեռնարկել եւ այս իմաստով դիր մը ուղղելէ յետոյ ի Բ. Գումն՝ ժողովատեղիէն մեկնեցան: Բայց զրաքննութիւնը հայ թերթերուն մէջ հրատարակել տրուաւ թէ ընտրութեան անյաջողութիւնը վերագրելի է անդամոց մէջ մեծամասնութիւն չը գոյանալուն:

* * *

Նախկին պատրիարք Աշգեան խորէն երկու ամսական պահանջք եւ սուլթանին վերջին անգամ պատրիարքարանին նուիրած 400 ոսկիէն բաժին ստանալիք ունի եղեր, զորոնք ստիպողաբար պահանջներ է ելեւմտից տեսուչ Միհրան Չօպանեանէն, յայտարարելով թէ հակառակ պարագային պատրիարքարանի եկամուտները գրաւել (sequestre) ներքեւ պիտի դնէ... Միհրան Չօպանեան մերժողական պատասխան տուեր է:

ԿԱՑԻՆ.

— 0 —

ՁԵՐԲԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ԵՐԵՔ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ

Կ. Պօլիս, 19 յուլիս 94.

Յայտնի է թէ քաղաքական ժողովի այն անդամները, որոնք անցեալ չորեքշաբթի օր ներկայ գլու-

նաժամ էին պատրիարքական տեղապահի ընտրութեան անհետեւանք նստին՝ զգաճուելով Հնչակեան Կուսակցութեան կողմանէ իրենց եղած սպառնալիքին՝ յայտարարած էին թէ, իրենց պաշտօնավարութեան շըրջանը շատոնց լրացած է եւ հետեւաբար ինքզինքնին անձեռնհաս կը զգան այնպիսի ընտրութիւն մը կատարելու:

Թուրք կառավարութեան վրայ շատ անխորժ տպաւորութիւն թողած էր խառն ժողովի այս օրինական յայտարարութիւնը, որոյ անդամներէն մինչեւ հիմա ամենաստորակ համակերպութիւն միայն տեսած էր: Ուստի այս անկողն համարձակութիւնն ունեցողներուն աղէկ դաս մը տալու համար՝ կառավարութիւնը շարժուա սկիզբը ցերեկ ատեն ձերբակալել տուաւ Քաղ. Ժողովի դերատեսնապետ Տիգրան Էֆէնտի Եռսուֆեան եւ անդամներէն Յովհաննէս Էֆէնտի Թորոսեան ու Մկրտիչ Էֆէնտի Ասսեան. իւրաքանչիւրին թեւեթեւ բռնած էին երեք ոստիկան եւ քաշկռտելով զանոնք առաջնորդեցին դատարան: Կառավարութիւնը՝ մարդ վախեցնելու իր սովորական գոնհիկ միջոցն ի գործ դնելով՝ կըսպասէր որ Քաղ. Ժողովի ձերբակալուած անդամք դատարան ներկայացանուն պէս դատաւորին ոտըը նետուէին եւ շընորհ խնդրէին, բայց որչափ մեծ եղաւ իր զարմանքը՝ երբ, ինչոր պատրիարքարանի մէջ յայտարարած էին՝ նոյնը նաեւ կրկնեցին հոն՝ դատարանին առջեւ եւ խիստ բողբոցեցին կառավարական այն տնօրինութեան դէմ որով իրենք, տէրութենէն պատուուած աստիճանաւորներ *), հասարակ ոճրագործներու պէս ոստիկանական հսկողութեամբ դատարան կը տարուէին, մինչդեռ կարելի էր պարզ հրաւիրագիրերով ալ զանոնք հոն կանչել: Կառավարութիւնը խոհեմութիւն համարեց այս մարդիկն անմիջապէս ազատ արձակել, բայց ասոնք ուղղակի Մեծ-Եպարքոսին դիմելով կրկնեցին ու շեշտեցին իրենց բողբոցը:

Սոյն օրինակն ամենագեղեցիկ դաս մը է եւ անգամ մը եւս կուգայ հաստատել թէ թուրք կառավարութեան վրայ միակ ազդեցիկ դեղն օրինաւոր համարձակութիւնն է եւ ոչ թէ թուլամորթ ստրկութիւնը: Եթէ Քաղ. Ժողովն իր այս ընթացքը քանի մը տարի առաջ բռնած ըլլար՝ ազգային այնքան թանկագին առանձնաշնորհումներ չէին բռնաբարուիր կառավարութեան կողմէն:

ԿԱՑԻՆ.

— 0 —

ՆՈՐԱՆՈՐ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԽԱՌՆ ԺՈՂՈՎԻ ԱՆԴԱՄՆՆԵՐՈՒՆ

Կ. Պօլիս, 21 յուլիս 94.

Բացի Քաղ. Ժողովոյ երեք անդամներէն՝ որոնց ձերբակալուելու ասկէ առաջ գրած էինք, կառավարութիւնը սկսած է մի առ մի հարցաքննութեան ենթարկել Կրօն. եւ Քաղ. Ժողովի բոլոր անդամները, որոնք ճիշտ միեւնոյն պատասխանը տուած են: Հար-

*) Եռսուֆեան Տիգրան Էֆէնտին կառավարական բարձրաստիճան դատաւոր է:

ցաքննութիւնը կը կատարուին Ոստիկանութեան նախարար Նազըմ փաշայի եւ Դատական նախարար Բիզա փաշայի կողմէն: Այս հարցաքննութեանց առթիւ Նազըմ փաշան խօսք մը արտասանած է, որ իսկապէս մէկ պատկերացումն է թուրք պաշը պողոտեկառավարութեան անիշխանական ձգտումներուն: Կրօն. Ժողովոյ ասեմապետ Գրիգորիս եպիսկ. Յովհաննէսեանի հարցուած է, թէ ի՞նչու չէ մասնակցած տեղապահի ընտրութեան: Եպիսկոպոսը կը պատասխանէ որ Սահմանադրութեան օրէնքը չը ներեր. ասոր իբր պատասխան՝ Նազըմ կը գոչէ, որ այց նոյն պագ Սահմանադրութեան օրէնքը վաւերացնող կառավարութիւնըն է, որ քեզի կը հրամայէ ընտրութիւն կատարել, ալ ի՞նչու օրէնքի անուշով կը խօսիս ինձ... Կսիկա պարզապէս կը նշանակէ թէ կառավարութիւնը նախ եւ առաջ ինք չի յարգեր իր հաստատած օրէնքը, այլ եւս ո՛ր կը մնայ իր ստորագաս պաշտօնեաները...

Սենք այդ վաղուց գիտէինք, փառաւոր Նազըմ, միայն թէ ասոր պաշտօնական խոստովանութիւնը կը մնար, այդ ալ դուք ըրիք, շնորհակալ ենք:

Ինչո՞ւ ուրեմն ձեր շուրջը անիշխանականներ կը փնտռէք. ինչպէս որչափ անգամ մը շատ գեղեցիկ ըսած էր, առաջին անիշխանականները դուք ինքները էք...

Հարցաքննութեանց պահուն ոստիկանութեան նախարարը խառն ժողովոյ անդամներուն յայտարարեր է թէ, տեղապահի ընտրութիւն չի կատարելով՝ անուղղակի ոյժ տուած կըլլան կարգ մը ստահակներու (իմա Հնչակեաններու) խռովայոյզ ընթացքին...

ԿԱՑԻՆ.

— 0 —

ԽԱՌՆ ԺՈՂՈՎԻ ԱՊԱՐԴԻՒՆ ՆԻՍԵ

Կ. Պօլիս, 29 յուլիս 94.

Խառն ժողովի անդամները մէկիկ մէկիկ հարցաքննութեան ենթարկուելէ յետոյ, կառավարութիւնըն իրենց ազդարարեց թէ կայսեր իրատէին համեմատ պէտք է չորեքշաբթի օր (28 յուլիս) պատրիարքարանի մէջ նիստ գումարեն եւ անպատճառ տեղապահի ընտրութիւնը վերջնապէս ու վճռաբար կատարեն:

Այդ նիստի մասին նախապէս ոչինչ չը գրուեցաւ տեղական թերթերուն մէջ, որպէսզի, եթէ գէպքերու բերմամբ նիստն անհետեւանք անցնի, կառավարութիւնը ժողովրդի առջեւ չը խայտառակուի:

Որոշեալ օրը ժողովականներէն մեծագոյն մասը ներկայ էին, բացի Քաղ. եւ Կրօն. Ժողովոյ ատենապետներէն, որոնք կը պնդեն իրենց հրաժարականի վրայ: Ոստիկանութեան նախարարին կողմէ յատուկ պաշտօնեայ մը ներկայ ժողովականաց անունները կարձանագրէր, որպէսզի պատրիարքարանը միջոց չունենայ պատրուակելու թէ ժողովականք օրինաւոր մեծամասնութիւն չունէին:

Ներկաները յայտարարեցին թէ, կայսեր իրատէն

յարգելով, թէպէտ որոշեալ օրը գումարուած էին ի պատրիարքարան, բայց Ազգային Սահմանադրութիւնը կարգիլէ իրենց ընտրական ո՛ր եւ է գործողութիւն կատարելու, քանի որ իրենց պաշտօնավարութեան շրջանը լրացած է...

Այս յայտարարութիւնն ընելէ յետոյ ժողովականք մեկնեցան, ապշութեան մէջ ձգելով Նազըմի ներկայացուցիչը:

Սուլթանը շատ զայրացած է ժողովականաց այս ընթացքին դէմ՝ եւ նոր իրատէ մը հանած է, որ անպատճառ յառաջիկայ չորեքշաբթի (3 օգոստոս) նորէն նիստ գումարուի եւ այս անգամ... անպատճառ ընտրուի պատր. տեղապահ: Յաւայի է, որ սուլթանի իրատէները վերջին ամիսները տարօրինակ կերպով կորուսած են իրենց ահեղ նշանակութիւնը... բայց կը փափաքինք միեւնոյն ատեն, որ յշտօրհիւ վեհ. սուլթանին՝ այդ իրատէները պարունակող թղթի կըտորները գոնէ բանի մը օգտակար ըլլան...

ԿԱՑԻՆ.

— 0 —

Կ. Պօլիս, 7 օգոստոս 94

Խառն ժողովը նիստ գումարեց, կառավարութեան սպառնալեաց տակ, և պատրիարքական փոխանորդ ընտրեց Հմայեակ եպիսկոպոս Գիմարսեան:

ԿԱՑԻՆ.

ՎԱՆԱՅ ԿՈՂՄԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

Վան, 19 յուլիս 1834.

Անգութ Բահրի փաշայի տեղս դալէն ի վեր, որ գրեթէ երկուսուկէս տարի է, վանի մէջ ամեն ինչ փոխուեցաւ. այս անպիտանը գրեթէ մեր երկրի համար պատուհաս եկաւ: Բանտի մէջ հարիւրաւոր անմեղներ լեցունել տուններու խռովարկութիւններ, բանտի չարչարանք, ձմեռ ատեն բանտարկեալներ ձիւնի մէջ պառկեցնել, մուրճով գլուխին ծեծել, կրակցած երկաթով ամբողջ մարմին խարել, հինգ, վեց, տաս օրով անօթի ծարաւ փոխներու մէջ թողուլ, ոմանց պատիւը բռնի բռնաբարել... իր սովորական ձեռնարկութիւններն են: Իսկ ինչ որ ամենէն ցաւալին էր յայտնապէս Բահրի փաշայի կողմէն բոլոր քիւրտերուն եւ տեղացի թիւրքերուն հրահանգ տրուելին է ուղղակի կամ անուղղակի կերպով կեղեքել, ճնշել, թէ նիւթապէս եւ թէ բարոյսպէս տկարացնել հայ ժողովուրդը. որով արձակ համարձակ քիւրդ ու տաճիկ իւրեանց անգթութիւններ ի գործ կը դնեն հայերի վրայ: Հարստահարող դիւղացիի կամ քաղաքացիի բողոքներ միշտ անլսելի կը մնան եւ շատ անգամ տուգանքի եւ բանտարկութեան կենթարկուին: Այսպէս խաղաղորդի մը խանութէն գողցուած կաշին երբոր տէրը, Պարոնիկեան Տիգրան, քիւրտի ձեռք կը գտնէ, անմիջապէս կառավարութեան կը դիմէ, բայց սուլթանի հաւատարիմ՝ պաշտօնեաներ երկու ամիսէ աւելի է, որ Տիգրանը յիշեալ արարքին համար բանտ կը պահեն: Երեւակայեցէք, ամբողջ դատարանները Բահրի փաշային առանց կարծիք հարցնելու չեն կրնար ոչ մի բանի որոշում տալ. եւ նոյն Բահրի փաշան օրերս

ալ քիւրտերու մէջ կը գտնուի, արտաքին ձեռով երկրին խաղաղութիւնը պահպանելու, իսկ ներքին կերպով հայերը կողոպտելու եւ քիւրտերուն հրահանգ տալու որ սպանեն, վիրաւորեն հայերը եւ թալանեն անոնց ունեցածը... Վերջապէս Բահրի վերջին աստիճան անգութ վայրենի, եւ կիսաթուրք հայերն եւս փճացնելու եւ իրենց աղգակիցներու դէմ գրգռելու նպատակով տեղըս գալը հետեւեալ դէպքեր կապացուցանեն:

Պօղոս եպիսկ. թեւադրութեամբ բանտարկուող Արայուց (թողցի Սօլախեան խաչատուր բանտ եղած ժամանակ, տուն գողեր մտան, յիսուն լիւայի ապրանք տարան:

Հունիս 26 գիշերը թիւրք Թէրզի օղլի Ալալի մանչ քեամիլ՝ կը մտնէ Շէրիֆ Աղայ թաղ բնակող Պետրոսի տուն. գիշերանց յիշեալը վեց հոգով կոտորած պատուհանէն վար նետելով՝ փողոց կը ձգեն, հոն ալ անխնայ կը ծեծեն. երկու երեք տեղ դաշոյնի հարուած ընդունած էր. մարդը թէեւ մեռած չէ, սակայն անկողնոյ կը ծառայէ: Ցորեկին նորէն բռնութեամբ տուն մտնելով ընտանիքը բռնաբարել ուզած էր...

Կուսակալի քեռորդին խուրջութ պէյ, ըէթիի պաշտօնէի ղեկավար տակ անգթաբար կը ծեծէ հայերը, Սուրտուկեան Գալուստը ծեծելով ակռան կոտրեց, խանութպան Ալեքսանեան Արամը խանութէն վար քաշելով երկու փայտ կոտրեց վրան, հինգ մէճիտ ալ տուգանք առնելով թող տուաւ, իբր թէ տունէն 20 տրամ ծուխ ելեր է: Նոյնպէս չարաչար ծեծեց թէլալ Հայրապետը եւ Եարմաճիի մանչ Գասպարը: Կուսակալի քեռորդին, երկրի հսկող պաշտօնեան, քաղաքի մէջ, հրապարակի վրան այս աստիճան համարձակութեամբ ոճիրներ կը գործէ, հապա գիւղերու մէջ, խեղճ գիւղացուց գլխին քիւրտեր ինչ փորձանքներ կը բերեն, երեւակայեցէք...

Ղալազցին երեք տեսակ տուրք ունի կառավարութեան, քիւրտին եւ վաշխառու աղաներուն. տուրք հաւաքողներու ըրածներ քիւրտէն պսկաս չեն...

Հայտնի լրտես Պօղոս եպիսկ. կը շարունակէ իւր մատնութիւններ. զայն փնտռողը թէ գիշեր եւ թէ ցորեկ կրնայ գտնել կուսակալի տուն. արգէն նա նախնական դատարանի հարցաքննիչ դատաւոր կը համարուի, քանզի կուսակալը ձերբակալուող որ եւ է հայ առաջին անգամ Պօղոսին կը ղրկէ հարցաքննելու համար, յետոյ դատարանին կուսակալը Պօղոս եպիսկ. իւր հայր կանուանէ եւ իրաւունք ունի, որովհետեւ ընդդէմ խեղճ հայոց ըրած ուղղակի եւ անուղղակի հարստահարութեանց ու կեղեքումներու մէջ իրեն աջակցող (թուրքերէն ի զատ) հայոց մէջ մէկը չը գտաւ: Պօղոս ունի իւր խորհրդատուներ, գարշելի խանձեան Հայրապետ, Պստպսիկեան կամ Պետրոսպուրկեան Աւետիս. այս վերջինս աւելի թունաւորիչ է, շատ զգուշ լի մեքենայութիւններ ունի, Պօղոսի թոյն տուող եւ թեւ ու թիկունք սա է:

Տեղւոյս մուարիֆի եւ կուսակալի քննիչ թարգման Տիգրան Ամիրջանեան եւ Վարդան Սահակ—Պէյեան վերջին աստիճան բռնութիւններ ի գործ կը դրնեն դպրոցներու վրայ. անոնց վնաս շատ ու շատ է: Սահակ—Պէյեան վատն արգէն ըէթիի մէջ գրագիտ լինելով՝ կառավարութեան թեւադրութեամբ դէ-

տերուն հրաման կուտայ ուղղակի ծուխ փնտռելու նպատակաւ հայոց տուն մտնել այնպէս որ այս պատ- ճառաւ սարսափելի փնտանքը կուգան: Ասոնց զոհ գնաց Մալոյեան Մովսէս: Թէ Տիգրան վարժապետ եւ թէ Վարդան կեղծ ստորագրութիւն մը Մալոյեանին վերագրեցին:

Անցեալներ Հայոց Ձորի մէջ մի հայ սպան- ուեցաւ: Նոյնպէս Արտամիտ գիւղի մէջ քիւրտ մը հայ մը սպաննեց: սպանողն ազատ կը պտտի: Ատի Եաման գիւղի ոչխարներ տարան: Ոստիկան մը չարշուին մէջ թէրզի Մանուկ պիտի սպանէր, եթէ Մանուկ չի փա- խէր խանութէն: Թուէս շաբաթ մը առաջ Պաշ-Պա- եայէն վերագրածող Շատախի Մերզիկը քիւրտեր սպանեցին, ապրանքներն ալ կողոպտեցին: Կուռուպաշ գիւղէն վար գտնուող Մանուկի ջրաղաց գիւղերանց քիւրտեր մտնելով ութ չափ ցորեն տարան, ջրաղաց- ներն ալ կողոպտեցին: Չգեներ ասոնք, սով կայ Վա- նի մէջ, սով, կառավարութիւնը յայտնապէս սով կու- գէ, եւ ինքն է որ անհամատ քարձր գներով կը ծախէ ամեն ուտելիքներ:

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆՑԻ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՏԱՐՈՆՈՅ

(Հարունակութիւն *)

—Նոյ. 1-ին Արօսի պահապան Խաչոեան Մար- տոն իր քիւրդ ընկերի հետ կը տեսնեն 2-6 քոգեր, որք տան մը պատը կը ծակեն: Մարտոն գովելի քաջութեամբ գողերու հետ կը կռուի եւ դաշոյնի հարուածով մե- կը կը վերաւորէ, որ վերջը կը մեռնի, իսկ ինքը սիր- մելի գնդակով գետին կը փռուի: Կռուի ժամանակ քիւրդ ընկերը զինք մինակ թողնելով կը փախչի, որմէ խրա- խուսուած քիւրդ գողերը թէեւ կը յաղթեն հայուն, բայց առանց բան մը կարենալ տանելու փախուստի կը դիմեն: Այդ գողերն Մուրախուլաճցիներն եղած են, ո- ռոնց 'վրայ գանգատն անօգուտ եղաւ:

—Նոյ. 6-ին Ղօզլու գիւղին մօտ Պոռ. Տահն- ցի քրդերէն Սատօի տղան խալօն եւ երեք ճէ- ւալցի քրդեր, պանդխտութեան գնացող պոլանքագի 20 ի չափ հայեր կը թալնեն, փնտը կը հասնի 50-60 ոսկ- ւոյ. գանգատ եղած է կառավարութեան, բայց անլսելի մնացած է:

—Նոյ. 7-ին՝ երկրին խաղաղութիւնը պահպանելու պատրուակաւ, Խնուս եկող զօրաց մի քանին Շապա- տին եւ Մարուֆ գիւղերը գալով իրենց ձիերուն կերցնելու համար գարի կը պահանջեն, գիւղացիք աղա- չանքով կը յայտնեն որ իրենց գիւղի մէջ բնաւ գա- րի չեկայ, բայց զօրքերը ծեծելով, հայհոյանքով անպատ- ճառ գարի կուզեն: Վերջ ի վերջոյ կը համաձայնին որ գարիի տեղ ցորեն տան: Այս անգամ զօրքերը՝ ցորենը չեն ուտեր ըսելով, կը պահեն հետերնին տանելու, եւ կերթան խոտերու դէզերէն բռնի խոտի խուրձերը բե- րելու: Ասոր վրայ հայերը յզօրս դու պատուիրեցեր՝ գաս մը կուտան զօրաց:

*) Տես «Հնչակ» Nrs 8, 9 և 10.

—Նոյ. 6-ին Պաթուկէն, Պօլսէն եւ այլ կողմերէն վերագրածող 48 հոգի սիլաճիներ (պանդուխտներ) դա- րինէն, Խնուսէն անցած աստնին, Թաքմանի մէջ Կօռլուր ըսուած քրդաբնակ գեղը կիջեւանեն: Սոյն գիւղացիք գիշերով զինեալ խուռն բազմութեամբ պանդուխտներուն վրայ կը յարձակին եւ կըսկսին թալ- նել: Պանդուխտք քանի մը մէծիտիէյով հազիւ իրենց օ- ձիքը կազատեն եւ յետոյ անդ գտնուող ոստիկանին կը դիմեն իրենց փնտը պահանջելու, բայց դժբաղդութիւ- նն այն է որ ոստիկանն իսկ անկարող կը լինի պաշտ- պանելու:

—Նոյ. 8-ին բերդի ոճրագործ բանտարկեալներէն 11 հոգի գիշերը ժամը 6-ին իրենց ոտքերէն շղթա- ները հանելով՝ աղմուկ կը հանեն, իբր թէ կռիւ կընեն: Երբ բանտապետը դուռը բանալով ներս կը մտնէ հան- դարտեցնելու, մի քանի կեղծ հարուածներ կուտան իրար և դուրս կը թափին: Այդ բանտարկեալները, որք իբր թէ խորամանկութեամբ փախան, Պէլլէքցի եւ Ճէպրան- ցի ցեղապետներ էին, որք վերջերս թալնուած Թուզ- լայի (Աղհանի) փոխը յափշտակելու ամբաստանութեամբ բռնուած էին: Այդ ցեղապետներն էին Շեշօն ու Սըլօն, որք հանրածանօթ աւաղակներ են:

—Նոյ. 12-ին Շապատին գիւղէն Սրգօի տղայ Պըտօին 22 ուխտ գիշերով կը տանին Ցի- վան քրդաբնակ գեղի ճիպրանցի քրդերը: Սա այն բա- նով յայտնի է, որ ոչխարի հետքերը կը հասնին մինչեւ այդ գեղը: Երկիցս գանգատ կը լինի, բայց կառավարու- թիւնը անլսելի կը թողու: Ոստիկանապետը կը մերժէ ոստիկան տալու, որպէսզի յիշեալ գեղը խուզարկուի, մորթերը կամ ողջ մնացած ոչխարները հանուին: Երկ- րորդ անգամ՝ տրուած աղբսագրերը իտարէի ժողովոյ անդամ Մօլլա խոլաճցի Ահմէտ աղան Պալ- մագամի ձեռքէն խլելով կը պատռէ եւ գանգատող հայը կը վնասէ:

—Նոյ. 13-ին Ճէպրանցի Ֆէղլի աղայի տղան Սա- աի, Պուրհաս (բուխ) գեղի միւլթէզիմը իբր հաւաքած տասանորդը Մարուֆ գեղին մէջ ամբարելու համար՝ գիւղացիներէն տեղ մը կուզէ, բայց երբ գեղացիք բա- ցասական պատասխան կուտան, բարկացած՝ հայերը այն- քան կը ծեծէ ու կը հայհոյէ, որ գեղացիներէն մի մա- սը կը փախչին եւ մօտակայ Շապատին գեղը կապաս- տանին, մինչեւ միլթէզիմին գեղէն հեռանալը:

—Նոյ. 14-ին հռչակաւոր աւաղակապետ Մուսա պէկի որդի Ալի պէկ որ 14-15 տարեկան պատա- նի մը է, 15 ձիաւորով բերդ երթալու ատեն, յիշեալ Մարուֆ գեղը կիջեւանէ. երբ իւր պահանջները լիովին չեն կատարուիր, սպանալիքով կըսէ յգիտէք թէ ես ով եմ. ես այն Մուսա պէկի որդին եմ որ Հայերը Ձու- խուրի մէջ շիշով խորովեց. ինչ որ կուզենք եթէ չի տաք, միեւնոյնը կընեմ՝ եւ եսմ:

—Նոյ. 22-ին Փալիկցի քրդերը Չէվիրմէ գե- ղին մէջ ցորենի հոր մը բանալով երկու սօմար ցորեն կը գողնան:

Խնուս գաւառակի հպատակաց շահերը պաշտպա- նելու համար, եկած զօրաց հարիւրապետը, զանազան գեղերէ գարի հաւաքելով խաբած է վերջը իլմուխա- պեր (ստացագիր) տալ, բայց միամիտ գիւղացիք վերջէն

քանիցս դիմած են ստացագիր ընդունելու, իսկ նա կուպիտ խօսքերով վռնտած է: Հաւաքած գարիներու քանակութիւնը տասը սոմարի կը հասնի, զորս առած է հետեւեալ գեղերէն. Ղարա-քէօիբիւէն մէկ ու կէս սոմար, Պուրնագէն, Եօնճալուէն, Տատաւերանէն, Խրիւրուտէն, Կիւնտուզ, Ղօլիմախուտ, Կէօվէնտիք, Սալվորի, Խըրըմղայիա, Կոբալ եւ Ղարաչօպան, մի մի սոմար վերցուցած է:

Սա Ղարմանալի չէ այնքան որ պէտք եղած ստացագիրը չեն տար, այլ այն աւելի Ղարմանալի է, որ գեղացիներէն շատ անգամ բռնի իրենք զօրքերը ստացագիր կը պահանջեն սա բովանդակութեամբ թէ, դայս-քան զըշ, ստացած ենք այսքան գարիի կամ ուտեստի փոխարէն:

—Նոյ. 26 ին Բիւրակնեան (Պինկեօլ) սարի վրայ, Թւրպ կոչուած տեղը, Պաշէօյ գեղի մօտ, հարկահաւաքիչ զօրք մը կսպանուի Շուշարցի քրդի մը կողմէ:

—Պ Ո Ւ Լ Ա Ն Ը Գ—

—Նոյ. 15-ին Հասնանցի, ցեղապետներէն մին, երեք չորս ծառաներով Համաշէյ խցի Հօթօնե Արէի ջաղացքի վրայ գիշերով կը յարձակին թալանելու, բայց ջաղացպանը եւ իւր ընկերք դիմադրելով, քրդերէն, մին կը վիրաւորեն, որ երեք օրէն վերջ կը մեռնի: Քրդերը վրէժը հանելու համար ամեն օր թէ գեղի եւ թէ ջաղացի վրայ յարձակում կը գործեն, առանց անձի մնասելու կը յաջողին բաւականին ոչխարներ ու տաւարներ տանիլ:

—Նոյ. 25-ին Հասնանցի ցեղապետներէն Թէմօի Իկիթի մարդիկ ըստ իրենց հին սովորութեան Շէր-վան շէյ խցի հայերուն մալ, կուտան մինչեւ դարուն ձրիապէս պահելու. երբ հայերը չեն ընդունիր, ետ կը դառնան ու գիշերով կը յարձակին Թիւճրի Ըւքօի տան վրայ եւ երկու եղբայրներէն մին կսպանեն ու միւսը կը վիրաւորեն:

Հասնանցի ցեղապետներէն Թաճաիւնի եղբայրներէն Սէվաիւն եւ Էվէյն, Աճմու Եռսուֆի հետ կը կռուին: Առաջին եկուքը կռուի մէջ Թաճաիւնի հօրեղբայր Գալեադը կսպանուի, որոյ գլուխը կտրելով Աճմու Եռսուֆի մարդիկ, կը տանեն նշան կը զարնեն: Երկու կողմէ կսպանուին 13 մարդիկ, 7-ը Թաճաիւնի իսկ 6-ը Եռսուֆի կողմանէ:

Ահաւասիկ վերոգրեալ տեղեկութիւններէն որոշակի կերեւի, թէ Հայաստանցին ինչպէս մէկ օրուան, մէկ ժամուան մէջ կը զրկուի իւր քրտնաթոր աշխատանքի արդիւնքէն: Մեծ տոկունութիւն, համբերութիւն ու եռանդ է հարկաւոր որ մարդ երկար տարիներու մէջ վաստակածը երբ մէկ անթարթի մէջ կը կորսնցնէ, կրկին սկսի առանց վհատելու ու յուսահատելու աշխատիլ:

Միթէ յուսահատած չէ՞ հայ աշխատաւորը... Սակայն յուսահատը երկու անմիջական եղբակացութեան կը հասնի Մահկամ Ազատութիւն... ,

ՍԱԼ:

— 0 —

Խնուս, 5 յունիս 1894.

Երբ որ եւ իցէ Գաղաի մը տուրքերն կը վերջանան, այն ժամանակ կառավարութիւնը ուրիշ միջոցներ կը փնտռէ գիւղացիներու հանգիստը խռովելու: Տոմար կը քրքրէ եւ հին հաշիւներ դուրս կը բերէ, հինգ-տասը տարուան մնացած պագիյէները կը պահանջէ, բայց տեսէք թէ ինչպէս: Գիտնալով թէ այդ պագիյէները գանձել օրինաւոր միջոցներով անկարելի է, ամսականները բարդուած ժանտարմներուն հաւաքաւաներ (փոխանցումներ) կուտայ, իրենց չը վճարուած ամսականաց փոխարէն, ամեն հնար ի գործ կը դնեն այդ պագիյէները գանձել: Այդ ժանտարմներն ալ ոչ թէ տեղական ժանտարմներ են, այլ վիլայէթէն (կարինէն) զրկուած են, որք ժողովրդեան անձանթ լինելով անգթաբար, չարաչար կը կեղեքեն. հայհոյել, ծեծել, ոսկոր ուտել (կաշառ) ամենուն սովորակն բաներն են որ մէկը թուել... :

—Յնվր. 5 ին ծնդեան խթման իրիկուն Զըրքցի 70 զինեալ քուրդ ձիաւորներ կը լեցուն Պուրնագ գեղը, հարսանիքի վերադարձած պահերուն: Ինչ հարստահարութիւն ըսես չեն հասցուններ գիւղացւոց վրայ: Տօնի ճաշ չեն ուտեր մեղք համարելով եւ կը պահանջեն ու կստիպեն նորանոր կերակուրներ պատրաստելու, եւ բռնի մօտ 200 հաւ կը մորթեն, բացի ձիոց համար մսխուած գարին, խտրու դարմանը (յարդը): Յիշեալ 25 տունէ բաղկացեալ աղքատիկ գեղը երկու օր շարունակաբար իւր ունեցած իւղը, պանիրը, պուլ-ղուրը (ձաւար) ու հացը կը լեցունէ վայրագ քրդերու կոկորդը իւր պապիւր պահպանելու մտքով:

—Յնվր. 10-ին հարկահաւաքիչ ոստիկանները Հաբէմիկ գեղացի Կակօի տղան Միսն այնքան կը ծեծեն որ մէկ ամիսէ աւելի կիսամեռ հիւանդ կը պառկի:

Իսկ զաւրկութիւնը Էրբա կալուածութիւնը. —Յնվր. 10-ին յատկապէս Կարինէն զըրկուած փոխի Մուհամմէտ էֆ., միասին առած 6-7 ձիաւոր ոստիկաններ, յանկարծ յաւաքիւ-2 ավուշ գեղը կը մտնէ եւ փափսենց, Վըրդոյենց, Ուստա Սարգսի եւ այլոց տունները մանրակրկիտ կը խուզարկեն զէնք եւ այլ և այլ փնասակար բաներ փնտռելու համար. բայց սրիկաները ոչինչ չը գտնելով ձեռնունայն ետ կը դառնան: Միայն թէ Պետօի տղայ Կարօն, որ նոյն օրը բերդէն վերադարձած էր, կը ձերբակալեն, ըսելով որ կանխաւ տեղեկութիւն բերած է խուզարկուելու մասին, բայց վերջը անպարտ կը թողուի: Կոյնպէս ձերբակալուելով քանի մը օրէն վերջ ազատ կը թողուի նոյն գիւղացի Սիմօն անուն անձը, որոյ մասին գեղացիք կը հաստատեն թէ քրդաց հետ միացած մասնութիւն կրնէ գեղին վրայ: Յիշեալ մատնիչը արձակուելէ վերջ կորած է եւ չը գիտցուիր թէ ո՞ր գնացեր է:

—Յնվր 25-ին նոյն խուզարկիչ պաշտօնեաները Հապատին գեղը գալով կը խուզարկեն Գօպօեան Օհանի աղնիւ երիտասարդի եւ սորա մեծ եղբոր Յակօի տունները: Աւելորդ չէ յիշել աստ կանանց եւ տղայոց լաց ու կոծը ու կրած սարսափը: Օհանի տունը մանրամասն քննելով եւ տան դանազան կողմեր պեղելով, ոչինչ չեն գտներ, միայն մէկ

Պէտքսանի հրացան մը կը գտնեն, որ իբրեւ աւանդ արուած է եղեր Զէքքէզ Թաւաթ աղայի կողմանէ: Հրացանը գտնելուն պէս Օհանի նկարագրը Միւսաբը կը ձերբակալեն նորա տեղ: Միսաբը բերդ տանելով բաւական կը շարժարժն (անօթի, ծորաւ ու ցուրտ մարագի մէջ պահելով) որպէս զի իմաց տայ թէ հրացանը ո՞ր տեղէն է եւ թէ իրենց տունը հիւրաբար գտնուող բժիշկ Մուրատ անուն անձը եւ իւր ընկերակից Արմենակ ուր կը գտնուին եւ այլն: Կա կը պատասխանէ թէ, «հրացանը յիշեալ Թաւաթին է եւ թէ այդպիսի անձանց մասին ոչ տեսած եւ ոչ ալ տեղեկութիւն ունի»: Այս պատասխանին վրայ կըստպանան, բայց նա անվահերաբար կը շեշտէ «կուզէք սպաննեք, քանի որ տեղեկ չեմ: Բանի մը օր վերջ Օհանը քաղքի կ'գիւղին մէջ ձերբակալուելով կ'ըսէր կը թողուն, իսկ զինքը Մ. Կ. Ե. Թ. ի զարգացեալ անուն անձին (որոյ համար հաստատուած է թէ Օհանի տունը մասնադն է) հետ կ'արին կը տեղափոխեն: Այդ մասնիչը անձնական ատելութեամբ կուրցցած մարդ մը է, որ Օհանի հետ անձնական թշնամութիւն ունենացած ըլլալուն՝ այդ այսպիսի ուղղուելի քայլը առած է:

(Կը շարունակվէ)

ՍԵՆ:

Ամասիա, 28 յուլիս 1894.

Քաղաքէս 12 ժամ հեռաւորութեամբ քէօփուրի կ'գիւղաքաղաքին մէջ մի քանի վատ հայեր փաստակար գրութիւններ ձգեցին քանի մը հարուստներու տան մէջ, յետոյ երթալով կառավարութեան իմաց տուին: Կառավարութիւնը անմիջապէս շրջապատելով այդ խեղճներու տունները, որոնք ոչինչէ տեղեկութիւն չունէին, սկսաւ սաստիկ խուզարկութեան. թուղթերը գտնուեցան. եւ ամենքը մէկ բանտ դրուեցան առանց որ եւ է հարցաքննութեան: Կառավարութիւնն ինքը զիտնալով մէկտեղ այդ մարդիկներու անմեղութիւնը չուզեր թողուլ. քանի որ իրեն համար ստակի ծածկայ է բացուած. տեղոյն հայ հասարակութիւնը խուլ կատաղութեան մէջ է այս յայտնի անիրաւութեան համար:

Մարզուանի դատաւորը մի քանի տեղ պարծանքով յայտարարած է թէ, իր Մարզուան գալէն ի վեր 17 հատ երիտասարդ լիկել է արուագիտութեամբ: Տեղոյն թիւրք երիտասարդութիւնը լսելով զայս 17 հոգի դաշտը խնջոյքի կը հրաւիրեն յիշեալ դատաւորը, որ ամենայն հաճութեամբ կ'ընդունի. սակայն ինչ մեծ յուսախաբութեան մէջ կ'իյնայ սուլթանի պաշտօնեայն, երբ այդ 17 երիտասարդները ամենքը կը լիկն դատաւորը, իր վատութիւնը վատութեամբ պատժելով: Դատաւորը մի քանի օր անկողնոյ կը ծառայէ եւ բժիշկներու քննութեան կենթարկուի...

Տեղոյս բանտարկեալներու վիճակը Թիւ. բանտարկելոց 136: Կախորդ նամակներովս գրած էի տեղոյս բանտարկեալներու մասին. այսօր երթալով շանալու վերայ են. կառավարութիւնը բոլոր հայերը բաժն լեցնելու ջանք ունի. ասով ալ չը բաւականանալով, սկսած է բանտին մէջ ամեն տեսակ տանջանքներու ենթարկել: Անցեալ օրեր հայ եւ թուրք խառն բանտի մէկ սենեա-

կին մէջ ցորեկ ատեն խլրտուիներ կը լսուին. թիւրք բանտարկեալները կուզէին հայերը ծեծել: Բաւական կը ունէ վերջ կէօկմէն չաւոյշ, հիմակուան բանտարկեալ վերայ կը հասնի եւ թուրքերուն կեղծ յանդիմանութիւն ընելէ վերջ մի քանի զօրաւոր հայեր շղթայի կը դարնէ: Գիշերը թուրք մահապարտներու, ոճրագործներու շղթաները բախուած էին, հայերը զատ զատ սենեակներու մէջ բաժնուած. եւ գոնեաւ վրանուն կը պուրած էր. կէօկմէն չաւոյշը կուզէր հայերուն գլխուն մի լաւ խաղ խաղալ: Այս գիշերին այն սենեակի տաճիկները, որ հայերէն երեք անգամ աւելի էին, իրենց քակուած շղթաներով կը յարձակին հայերուն վրայ, որոնք ամենայն քաջութեամբ կսկսեն պաշտպանել ինքզինքնին, միեւնոյն ատեն բոլոր յոժով օգնութիւն պոռայով. ոստիկանները առաջուց լուր ունենալով ըլլալիքէն տեղերնուն անգամ չեն շարժէր. մօտակայ սենեակներու հայերը լսելով իրենց աղգակիցներու ձայնը՝ իրենց սենեակի դուռը կ'օտրելով դուրս կը վազեն եւ ամենայն կատաղութեամբ կը յարձակին տաճիկներու վրայ, որոնք հակա երիտասարդներու բռնեցքին տակ կ'իյնան շնչասպառ, ապա հայերը զգուշութեամբ իրենց սենեակը կը քաշուին: Առտուն կանուխ կէօկմէն չաւոյշը բանտ կը վազէ իր սիրելի ոճրագործներու շահատակութիւնները տեսնելու, եւ կապչի կը մնայ երբ հայերի տեղ տաճիկները փուռած կը գտնէ գետնի վրայ...

ՌԻՐԱԳ:

Կ Ե Ռ Ը Վ Ե Ր Ը Ս Ը Ն

ԵՐ

ՊԵՏՐՈՒԹԵԱՆ ԳԵՂՆԻՔՆԵՐ

Մենք շարունակում ենք մերկացնել պատրիարքական գաղանիքները, որոնք կատարեալ շիթութեան մէջ են գցել Երուսաղէմի պատրիարքարանը: Այդ խնդրի մասին մեր ստացած նախորդ երկու նամակները գետնոված են «Հնչակի» № 5 և 9-ի մէջ:

«Երուսաղէմի վանքի Տնօրէն Ժողովը, — գրում է մեր թղթակիցը, — պատրիարքի հետ համամիտ, մի խորհուրդ էլ ունի, առայժմ ծածուկ, որ ցանկանում է շուտով իրագործել: Ժամանակով Եգիպտոսի հայոց վիճակը պատկանում էր Սաղիմայ պատրիարքութեան իրաւասութեան: Գաբրիէլ եպիսկոպոս, Երուսաղէմայ միաբանութեան անդամակից, որ առաջնորդ էր ուղարկված այնտեղ, գէտ է եղնում Երուսաղէմայ աթոռին եւ ինքն իրան անկախ հրատարակում: Երուս. պատրիարքութիւնն այլ եւ այլ միջոցներով ջանք է անում նրան հնազանդեցնել, գործ գնելով թէ կաշառք, թէ սպանալիք, բայց անաջող: Այդ ժամանակներից ի վեր, Եգիպտոսի առաջնորդական աթոռն իր անկախութիւնը պահպանում է ընդգէտ Երուս. պատրիարքութեան անընդհատ եւ ամեն տեսակ ոսնձգութիւնների ու դուրսի:

«Իսկ հիմա, որ Կ. Պոլիս պատրիարք ու վարչութիւն չունի, եւ Եգիպտոսի ապիկար առաջնորդն օգա-

Այս երկարօրէն բացատրած այս ակտերը ժողովուրդը կոչուած զանգուածը թմուկեցնելու բաւական մի խմոր լինելով հանդերձ՝ այս խմորի առաջ բերած ազդեցութիւնը տեղային կառավարութեան եւ իրենց շահերը այս կերպով որոնող կարգ մը տեղացի հարուստների կողմէն ուրիշ կերպով ընդունվելով թէ Եօզղատի եւ թէ չըջականների հայերին վերադրած են այն տեսակ գաղտնի մտադրութիւններ, որոնց երբէք մասնակցած չեն: Այս տեսակէտից առաջացած են ներկայիս այն յոռի ընթացքները, որ մեր տեղեկագրոյն երկրորդ մասը պէտք է կազմեն. եւ ասոնք են որ ձեռքարձութեան ներկայացվելիք եւ բացատրվելիք այն մեծ ու յանկարծական դէպքն առաջ բերած են:

Այս յոռի ընթացքէն առաջացած խնդրոյն գլխաւորը հաւասարութեան խնդիրն է: Երկրի մը մէջ հայքների զաւակները, որ կրօնին եւ որ ազգութեան ալ վերաբերին, անոնք թէ պարտականութիւններով եւ թէ իրաւունքներով հաւասար գտնվելին ներկայիս քաղաքակրթութեան եւ տեղային օրինաց ամենամեծ պահանջներէն է: Ինչպէս հայերը զինուորական, կալուածական, վաճառականական, եւն. տուրքերով մեծամեծ պարտաւորութիւնների տակ լինելով միասին՝ իրենց բուն իրաւունքներէն իսկ բոլորովին զրկված են եւ իրենց խելքով, իմաստութեամբ եւ ուղղութեամբ հայրենիքին կարելի է ալ աւելի օգտակար լինելու կարող անձեր լըբված եւ մոռացված են եւ այսօր անբաղդ Եօզղատի եւ իր շրջականների մէջ գտնված հազիւ թէ տասնի չափ հայ պաշտօնեաներն ալ իրենց պաշտօններէն հեռացված են:

Այսպէս հաւասարութեան արդէն զուրկ մնացող հայերն անցեալ տարւայ յայտնի Զայտարարութեան Ծանրը դէպքին առթիւ՝ տեղւոյս մի բանի թիւրք հարուստների թշնամութիւններին եւ նենգութիւններին նըշաւակ դարձան ութսուն եւ վեց անձինք, որոնք անմիջապէս բանտարկվեցան եւ ի վերջոյ մինչեւ անգամ այդ հարուստներու միջոցով իրենց ազատութիւնը ձեռք բերին եւ իրենց անմեղ լինելը հաստատվեցաւ. նոյն իսկ կուսակալութեան հարցաքննիչ գատաւորէն եւ ամբաստանիչ ատեանէն. եւ սակայն այսպէս ըլլալով հանդերձ քաղաքական իրաւունքներէ զուրկ անձերի պէս իրենց պաշտօնը վերստանալու անկարող լինելին ցաւ ի սիրտ կը յայտարարեն:

Կերկայ գրութեան բարեկարգութիւնը, եղծումներով, աղքատ դասակարգը կողոպտելով, ժողովուրդի իրաւունքները յափշտակելով ծանօթ երբեմն պաշտօնեաների եւ հարուստների գործին երբէք չը գար, հետեւաբար արդարութեան վերահաստատման աշխատող եւ հայրենիքի ոսնակոյս եղած պատիւն անձամբ պաշտպանող հայերը ջնջելու վատ գիտաւորութեամբ եւ գաղափարներով ներշնչված են եւ բացարձակապէս յայտարարած թէ «հայերը նոյն իսկ արդարութեան օրինաց տըրամադրութիւններով պիտի ջնջենք. այսուհետեւ ոչ մէկ հայ արդարութեան եւ իրաւունքի գործադրութիւն թող չը սպասէ»: Ահա այսպիսի պարբերութիւններով ու բացատրութիւններով իրենց թագուն նպատակները ցոյց տալու եւ գործադրելու աշխատելին իրապէս ապացուցանելու համար՝ Սուրբաբուրի հայոց եկեղեցիէն գողցված սուրբ անօթների եւ ուրիշ սոյնանման դէպքերի

շատ մը ծանօթ խնդիրները մէկգի թողելով՝ միայն թիւրք հարուստի մը պատուաւոր հայ վաճառականի մը դէմ բացած դատի հետեւութիւնը առաջ բերենք: Այդ դատի մէջ թիւրքի անիրաւ լինելը թէեւ արդարագոյն տեսնի պաշտօնեաներն անձամբ խոստովանած են եւ ժողովուրդին ալ բոլորովին յայտնի էր հային իրաւունք ունենալը, սակայն հակառակ այդ ակներեւ ապացոյցներին եւ հակառակ արդարութեան պահանջին, յիշեալ հայը ապօրինի կերպով անիրաւ հանելով անոր ինչքը յափշտակեցին եւ թալանի տվին, անոր ընտանիքը եւ զաւակները այսօր այստեղ թշուառութեան եւ դառն արտասուքների մէջ կը խեղդվին. իսկ ինքը Գաղատիայի խաներուն մէջ մնալու գաղտնաբարձ է: Ինչպէս այս դատին մէջ պաշտօնեաների ձեռք առած միջոցները եւ գործառնութիւններն ինքնին ողբերգական մի դէպք կը ներկայացնեն:

Այս վերջին օրերս երեւան եկած յայտնի նոր յայտարարութիւնների պատճառով պատահած երկու դէպքերի համար տեղի ունեցած են սոսկալի գործեր: Պարտուց եւ իրաւանց մէջ անհաւասար նկատվողները (քրիստոնեաները) արդարագոյն տեսնի կողմէն ոճրագործի տեղ դրվելով յիշեալ ցաւալի դէպքը իր ծայրայեղ աստիճանին հասուցած են:

Յիշեալ դէպքերէն մին մեր սանձաղին (գաւառին) մէջ գտնվող Ագ. Գաղ Մատենի մէջ յոյնի մը սպանութիւնն է: Սճրագործը փնտութիւ պատրուակով ամեն կողմ իրենց հանդիպած շատ մը հայերը անթաքար ծեծելով բանտարկած են: Մէլեղ գիւղի քահանան՝ տէր Թովմար խաբելով՝ Գօնուրու անունով թրքաբնակ գիւղը տարած են. այնտեղ հազարապետ Տուրսուն պէյի հրամանով սիւնին կապած, սաստիկ ծեծած, յետոյ մօրուբէն բռնելով քաշքաշ են, երեսը թրած, հաւատքին, օրէնքին, կրօնքին հայհոյած, վերջը ձեռնակապելով Մատեն տանելով բանտարկած են:

Վէպէրէն եւ ուրիշ գիւղերէն շատ մը անմեղ գիւղացիներ եւ ասոնց տանը հիւր գտնվող վաճառականների ծառաները եւ հաւաքիչները եւ ուրիշ անձեր ձերբակալեցին եւ ձեռնակապելով որը Ուղունլու, որը Մատեն եւ մի բանիներն ալ Խօզդատի բանտը փոխադրեցին: Այդ տարօրինակ դէպքի զոհերն իբր էշգոյս (աւազակ) նկատվեցան. խեղճերը մինչեւ որ իրենց վաճառականի ծառաներ լինելին ապացուցին եւ ազատվեցան՝ օրեր անցան: Իրենք հիւրասիրողն ողորմելի գիւղացիները դեռ մինչեւ օրերս Մատենի բանտին մէջ կողբան, եւ անոնց քասասունէն եւ Խօզդատ բերվածներէն չորս-հինգական լիւրա առնելով թողած են:

Այդ զարմանալի խուզարկութեան շարունակութիւնը լինելով, Տուրսուն պէյը Թէրզիլի գիւղն եւս ոստիկաններով լեցուցած է: Գիւղի բնակիչները անոնց պատճառած անտանելի ճնշումներէն ազատելու ուրիշ միջոց չը գտնելով՝ իրենց մէջ հինգական լիւրա հաւաքած, յիշեալ հազարապետին հատուցած եւ այսպիսով իրենց օձիքը ազատած են:

Սճրագործ փնտութիւ կառավարութեան պարտքն է, սակայն այդ փնտութիւ միթէ ուրիշների պատիւը բռնաբարելով կըլայ: Գարա-Չայիր անուն անբաղդ գիւղը Տուրսուն պէյը իր ոստիկաններով Գարա Էլի

